

Kulturhistorisk rapport

Arkæologisk udgravning vest for Postgården, Aalborg Ø.

Undersøgelsen af en lille gravplads fra yngre
romersk jernalder og spredte bebyggelsesspor
fra bronze-/jernalder.

J.nr. ÅHM 6104

April 2013

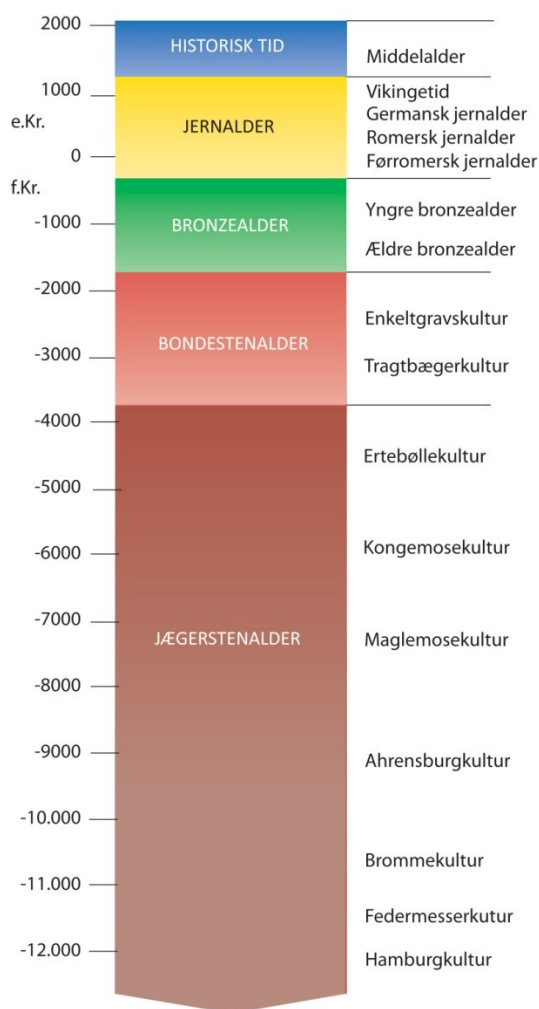
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Genstande og datering	6
Sammenfatning og perspektivering	7
Hvis du vil vide mere	8

Indledning

Området omkring Sønder Tranders, Gug og Nørre Tranders i Aalborg øst er i kulturhistorisk sammenhæng særdeles interessant. Omfattende byudvikling i lokalområdet har gennem de senere år ved flere lejligheder ledt til arkæologiske undersøgelser. Disse har bidraget med ny information om landskabets tidlige beboere, og hver ny undersøgelse skærper billedet af bebyggelses- og samfundsudviklingen på egnen. De arkæologiske undersøgelser, som denne rapport omhandler, udgør væsentlige brikker i dette puslespil.

Undersøgelsens baggrund

I foråret 2011 blev et ca. 0,5 ha. stort område, afsat til byggemodning, forundersøgt. Ved forundersøgelsen blev der over et ca. 2000 kvadratmeter stort areal østligt i området fundet spor efter en lille gravplads og bopladsspor fra oldtiden. Da byggemodningen ikke var umiddelbart forestående blev søgegrøfterne tildækket igen efter endt forundersøgelse, og den egentlige udgravning af de fundne anlægsspor udskudt til senere. I efteråret 2012 blev udgravningen imidlertid sat i gang, da byggestart nu var under opsejling. Denne rapport omfatter resultaterne af undersøgelsen.

Lokalområdet i oldtiden

Undersøgelsesområdet fandtes på den sydøstlige side af det markante bakkeparti "Trandersbakkeøen". Denne bakkes kerne er i virkeligheden en massiv kridtformation, og bakken udgjorde i stenalderen en ø omgivet af lave fladbundede fjorde. Fjordene voksede efterhånden langsomt til og blev gradvist i løbet af jernalder, vikingetid og middelalder til små lukkede vådområder og fugtige enge.

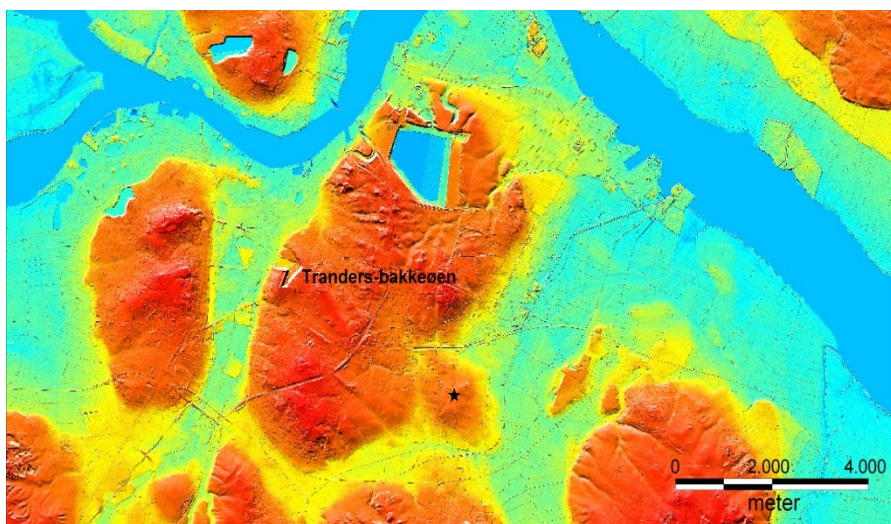

Fig. 1. Udgravningsstedet (sort stjerne) på Trandersbakkeøen angivet på højdereliefkort. De røde nuancer er højdedrag, mens de grønne og blå er lave områder. Limfjorden ses som en blå stribe.

Mængden af arkæologiske fund og kendte bopladser fra denne bakkeø er ganske betydelig, og det er i dag helt åbenlyst, at bakken har været et meget yndet bosted i hele oldtiden. Specielt siden yngre bronzealder/tidlig jernalder har området været relativt tæt bebygget.

Overordnet set ser bebyggelsesudviklingen i oldtiden ud som følgende på Trandersbakkeøen. I jægerstenalderen findes en række spredte bopladser rundt langs foden af bakkeøen. Disse har ligget ganske

nær strandlinjen, og her har beboerne relativt let kunnet udnytte både de vigtige marine ressourcer og fødekilderne i det tørre bagland.

I bondestenalderen og ældre bronzealder breder bebyggelserne sig lidt længere op på bakken væk fra kystlinjerne. Tilknytningen til fjordene er dog stadig tydelig, og de fleste bebyggelser ligger endnu nær strandlinjen. Man er begyndt at drive landbrug og er rykket lidt væk fra kysten for at muliggøre dette, men de marine ressourcer spiller fortsat en væsentlig rolle.

I yngre bronzealder breder bebyggelserne sig markant udover det meste af bakkeøen, og man rykker nu helt væk fra kysten. Bebyggelsen synes nu overvejende at bestå af spredtliggende gårde, som med få års mellemrum flyttes rundt på bakken. Man lever nu overvejende af et landbrug, som øjensynligt har tendens til hurtigt at udpine jorden. De hyppige flytninger er formentlig et resultat heraf.

I slutningen af bronzealderen ændres bosættelsesmønsteret igen markant. Fra de spredte gårde rykker man sammen på højdedragene i små agrare landsbyer, der nu bliver liggende det samme sted i århundreder. Landbruget er nu så udviklet, at de hyppige flytninger ikke længere er nødvendige, og måske er befolkningstætheden nu også ved at være så stor, at flytninger giver ballade med naboerne. Et langt mere reguleret bebyggelsessystem er opstået.

Omkring overgangen til yngre jernalder rykker de små spredte bebyggelser igen sammen til større enheder, formentlig regulære landsbyer, og disse "vandrer" rundt på bakketoppene indtil de engang i vikingetid/tidlig middelalder finder deres endelig leje i Nørre Tranders og Sønder Tranders. En sådan landsby har ligget på bakketoppen lige mellem Postgården og Sønder Tranders, og gravpladsen, som denne rapport omhandler, har hørt til denne landsbys tidlige fase.

Undersøgelsens resultater

Ved undersøgelsen blev der samlet set muldafrømmet i alt ca. 2100 kvadratmeter. Feltet rummede udover en mængde spredte forhistoriske anlæg også en del kulturspor fra nyere tid. De nyere anlægsspor omfattede bl.a. et par store, affaldsfyldte plamager, som groft tegnet dannede et U ved vestkanten af udgravningsfeltet. Umiddelbart lignede de mest af alt resterne af fundamentsgrøfter, og her har således sandsynligvis ligget en bygning i "nyere" tid. På kort fra 1800-tallet findes en mølle angivet ca. 80 m længere mod nord. Måske er det i virkeligheden sporene efter denne eller en tilhørende bygning, som ses her. Affaldet fra fyldskifterne rummede bl.a. medicinflasker, som formentlig er fra midten af 1900-tallet. Der er imidlertid ingen bygninger at se på flyfoto af området fra 1954, så her må bygningen have været nedlagt.

De registrerede forhistoriske anlægsspor omfatter udover enkelte spredte stolpehuller, seks-syv jordfæstegrave, to brandgrave samt stolpehullerne efter dele af en treskibet bygning. Jordfæstegravene lå meget spredt, og de var enten orienteret rent øst-vest eller stik nord-syd. Tre

Fig. 2. Jordfæstegrav med ligspor.

havde endnu bevarede dele af skelettet. I den mest velbevarede fandtes store dele af et skelet fra et voksent individ i udstrakt rygleje. Dele af knoglerne var helt opløst og fremstod blot som et fedtet, brunt ligspor tydeligt aftegnet i det gule sand. I en anden af gravene sås stort set hele omridset af den gravlagte aftegnet som et sådant ligspor. Her var skelettet helt bortrådnnet. Af ligsporet kunne det dog ses, at der også her var tale om et voksent individ gravlagt i udstrakt rygleje. Vurderet ud fra størrelsen på de resterende grave har også de skullet rumme fuldvoksne individer.

Kun i en enkelt jordfæstegrav har den gravlagte været lagt i en kiste. Langs hele kanten af gravens bund sås det mørkebrune spor efter en bortrådnnet kiste. Samme grav var i øvrigt usædvanligt dyb. Den har været gravet omkring 1½ meter ned i jorden. Normalt er forhistoriske grave ellers ikke helt så dybe. Oftest er de faktisk blot omkring ½-1 meter dybe.

De to brandgrave var blot simple "brandpletter" dvs. enkle gruber uden andre kendetegn end fyld præget af trækul og små fragmenter af brændte knogler fra ligbålet. Man har simpelthen blot brændt den afdøde på et bål, gravet et lille hul i jorden og skrabt ligbålsresterne ned i hullet. Nyere tiders pløjninger af marken her har tydeligvis slidt hårdt på de små brandgrave, som ikke har været nedgravet særligt dybt. Heldigvis var der endnu omkring 15 cm tilbage af begge. Ved udgravningen blev gravfylden i brandgravene hjemtaget til sining, og de små varmesplintrede knoglefragmenter skal nu sammen med knogleresterne fra jordfæstegravene til analyse på Panum Institutet. Her kan man i mange tilfælde vurdere bl.a. alder og køn på den gravlagte på basis af selv meget fragmentarisk knoglemateriale.

De forhistoriske bebyggelsestyper undersøgt i området omfatter i alt otte gruber og 99 stolpehuller, og blandt stolpehullerne kunne en klynge udskilles som værende sporene efter en treskibet bygning. Imidlertid var tydeligvis ikke alle stolpehullerne efter bygningen bevaret, og dennes nærmere størrelse og udformning lod sig derfor ikke bestemme. Da der tilmed ikke fandtes daterende materiale i og omkring huset, kan dette derfor ikke dateres nærmere. Karakteren af anlægssporene indikerer dog, at bygningen formentlig er fra til bronze- eller jernalderen.

Fig. 3. Udgravningen af en grav med et delvist bevaret skelet – Voksen person i udstrakt rygleje.

Fig. 4. Perlekæde fra jordfæstegrav.

Genstande og datering

Alle på nær to grave rummede små jerngenstande - typisk en lille kniv placeret ved hoved eller hofte og måske et lille simpelt jernspænde i bæltet. Sådanne små enkle knive på omkring 10-15 centimeters længde er i det meste af jernalder og vikingetid ret almindelige, og enkle jernringe, som har fungeret som bæltespænder, kan heller ikke dateres mere præcist. Jerngenstandene kan derfor ikke sige meget om gravenes alder. Knive og spænder afspejler, selvom næsten alt af organisk materiale for længst er bortrådnnet, imidlertid tydeligvis, at de gravlagte er blevet begravet påklædt med udvalgt personligt udstyr. Som en sidegevinst har korrosionen omkring jerngenstande i jorden uhyre gode konserverende egenskaber, og i rusten omkring flere af de fundne jernknive fandtes spor af træskafterne. På et af spænderne så tilmed de tydelige spor af det fintvævede stof fra den døde klædedragt.

Kun én af alle gravene rummede nærmere daterende materiale. I denne grav fandtes således i brystregionen dele af en omfattende halskæde med hele 103 små ravperler og 36 blå glasperler samt en fragmenteret bronzefibel og et ringspænde af jern. Fiblen, som er en fin dragtnål med funktion som en sikkerhedsnål, kan ad typologisk vej dateres med relativ stor sikkerhed. Den hører hjemme i yngre

Datering

Et vigtigt element i arkæologien er at kunne tidsbestemme - eller datere - de ting, bygninger og hændelser, der bliver fundet.

Der er flere forskellige måder at datere på. Der er såkaldt absolutte dateringer, som er naturvidenskabelige dateringer. Fx kulstof-14-dateringer og dendrokronologiske dateringer, som giver en mere eller mindre præcis datering af den pågældende ting.

Derudover er der såkaldt relativ datering, som er en datering, hvor man sammenligner den fundne ting med andre ting i forhold til deres form og alder. Det kan både være i form af at se på stratigrafi eller ved at sammenligne med en typologi.

Stratigrafi er det ord, der bruges, når to anlæg, fx stolpehuller, skærer hinanden - altså at det ene stolpehul er gravet ned delvist oveni det andet, og det dermed er yngre end det anlæg, der er blevet delvist fjernet. Med stratigrafi kan man derfor få en rækkefølge af, hvad der er ældre og yngre end hinanden, som kan hjælpe med at tidsbestemme.

Typologi er egentlig sammenligning i form - fx hvordan et hus eller et lerkar ser ud. Typologi har siden arkæologiens start været en af de vigtigste måder at datere på. Der er lavet mange studier - altså sammenligninger - af, hvordan forskellige ting ser ud i forskellige tidsperioder. Det er noget af et puslespil, og det er nødvendigt at sammenkoble typologiske dateringer med naturvidenskabelige, for at være sikker på den konkrete tidsramme.

romersk jernalder (200-375 e.Kr.). Det synes umiddelbart mest nærliggende at henhøre de øvrige grave på stedet til samme tidsrum.

Fig. 5. Fibel (dragtnål)
fra yngre romersk
jernalder.

Sammenfatning og perspektivering

Tiden omkring overgangen fra ældre til yngre jernalder og århundrederne umiddelbart efter er en meget interessant periode i området omkring Limfjorden såvel som i hele Europa. Det er en dynamisk tid. Social- og bebyggelsesstrukturer forandres mange steder markant. Omkring Limfjorden opstår forstadierne til middelalderens byer, cirkulationen af varer øges, og specialisering af visse håndværk tager til. På bakken øst for Sønder Tranders findes velbevarede kulturspor, som synes at afspejle denne udvikling. Vi ved således fra en del mindre undersøgelser og forundersøgelser rundt på bakken, at her findes spor efter en omfangsrig bebyggelse fra yngre jernalder og vikingetid. Bebyggelsessporene her dækker mere end 4,5 ha, og en forundersøgelse af kerneområdet afslørede for nogle år siden, at de forhistoriske anlægsspor bl.a. udover bygninger til beboelse og landbrugsdrift omfatter 200-300 små værksstedshytter. Endnu er kun begrænsede dele af bebyggelsen undersøgt, men vi ved, at den har fungeret i perioden fra omkring 200 e.Kr. til 900-årene. Igennem dette lange tidsrum har bebyggelsens udformning og aktiviteterne her selvfølgelig varieret betydeligt. Private detektorfolk har igennem årene fundet en mængde fine bronzesmykker mm., som klart viser, at aktiviteterne her i flere perioder har afvejet en del fra karakteren og omfanget af aktiviteter i en almindelig agrar landsby. Hvilke funktioner bebyggelsen har haft ved vi endnu ikke med sikkerhed. Måske har den i perioder fungeret som central markeds- og håndværksplads for beboere fra de omkringliggende mindre bebyggelser.

Det er efter al sandsynlighed beboere fra en af gårdene i denne landsby, som er blevet begravet på den netop undersøgte gravplads. Måske er der tale om en lille familiegravplads, og måske den fine halskæde har været båret af en af de større gårdes "første frue". Som helhed skiller gravene ved deres form og

indhold sig ikke væsentligt ud fra de øvrige samtidige grave vi kender fra lokalområdet, men med udgravningen og registreringen af gravanlæg og genstandsmateriale har vi sikret værdifuldt kildemateriale til fremtidig forskning.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværk over yngre jernalder og vikingetid.

Jensen, J. 2002: Danmarks Oldtid, bind 4. Yngre jernalder og vikingetid 400 e.Kr-1050 e.Kr. *Gyldendal*.

Gug SØ, Aalborg Ø

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6104
- Fund & Fortidsminder: 120113 sb. 74
- Kulturstyrelsen jnr. 2011-7.24.02/NJM-0007
- Bygherre: Aalborg Kommune
- Undersøgt areal: 2100 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Torben Trier Christiansen
 - Bachelor Andreas Reinau
 - Cand.mag. Brit Vibe Smidt
 - Cand.mag. Susanne Østergaard
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

